

Няколко хипотези за бъдещето на журналистиката

Проф. Толя Стоицова, д.н.

Мисля си, че за бъдещето на журналистиката, както и за която и да е друга професионална област, е добре да се дискутира с хипотези. Защо? Защото, както се пее в един популярен хит „The future is promised to no one” или „Бъдещето не е обещано никому“, а аз си позволявам да допълня – и на никоя професия. Затова и прогнозите са трудни, а понякога, след време – стават и смешни.

Живеем в една епоха с американците, например, ама при тях прогнозите за журналистиката в сегашния ѝ вариант е да изчезне и да остане само онлайн версията ѝ. Дали обаче това се отнася и за родната журналистика? Едва ли. Подсещам се за един анекдот – колкото и силно да тичаме, няма да достигнем американците, камо ли да ги надбягаме. Не защото не сме добри в бягането. Просто тичаме на различни стадиони.

Да оставим американците. В Ню Йорк излизат по-малко вестници, отколкото ... в София. Да погледнем към останалата част от Европа като европейци. С тях сме на един стадион. Въпросът тук е дали тичаме по едно и също време? Ако в западната част на Европа съществува отчетлива граница между официална и жълта преса, нека задам реторичния въпрос: У нас така ли е? И да спомена нашия покоен колега доц. Александър Ангелов, с когото преди няколко години се съветвах кои у нас са официалните всекидневници, които да съпоставя в едно межкултурно изследване с такива като американските Нюйорк таймс и Вашингтон пост, английския Таймс и руския Известия. Разбира се, ние ги „измислихме“, благодарение на Сашо, ама – трудна работа се оказа. Пак – защо? Защото цялата ни преса жълтее – един вестник повече, друг по-малко, включително и официозите.

Правя тези паралели с останалата част от Европа и държавите на север зад Атлантика не поради nihilизъм, а поради скептицизма, че не можем да говорим глобално за журналистиката и бъдещето ѝ, въпреки, че процесът на глобализация не може да бъде спрян, независимо дали се харесва на всички. Социумът е различен в различните държави, а медиите са социални агенции в гражданското общество.

След това въведение мога да започна с хипотезите за развитието на журналистиката отново в сравнителен план.

Хипотеза 1: Небезизвестният Тий Бърнърс Лий смята, че *бъдещето на журналистиката е в анализа на данни*. Както казва той, на „много данни“¹. И както се споменава в статията, на него може да му се вярва, защото е създал World Wide Web. И да постъпим, като в науката. Следва обосновка на хипотезата, пак с думи на Сър Тим Лий. Запитан кой ще анализира тези много данни, след като компютърджиите са си намерили други занимания, той отговаря твърдо: "Отговорността би трябвало да е на пресата. .. Журналистите трябва да могат да боравят с данни ..."².

Журналистиката безспорно се променя. Лондонският Сити университет, не този в Сиатъл, който има филиал в София, е стартирал Магистърска програма по интерактивна журналистика още през 2010 г.. В тази програма се преподава „журналистика на данните“, в която се визуализират данни, карти и други интерактивни графики. Подобни курсове се водят и в други университети във Великобритания.

И по-нататък. Едни от най-големите скандали на световно равнище, отново са свързани с данни. Въпроси като: Какви данни, кой може да събира и за какво да ги използва, доведоха до това, че се разкри изтичане на лични данни, данни за неправомерни подслушвания според някои, според други обаче, се наложи съдебно преследване, търсене и даване на убежище и политически скандали и в Америка, и в Европа. Достатъчно е да споменем, че „личните данни на около 6 милиона души по случайност са станали публично достояние след бърк в архива с данни на социалната мрежа Facebook“, както съобщава Би Би Си.³ Комисията за защита на личните данни у нас, глоби Националната агенция за приходите тази 2013 г. с 5000 лв. за изтичане на лична данъчна и осигурителна информация. В заключение, едва ли някой се съмнява във важността на данните – лични и нелични, свързани с важни за обществото области.

Какво можем да кажем за „журналистиката на данните“ у нас. Първо, вместо да се набляга на курсовете по статистика за журналисти, те мистериозно изчезват от учебните програми, изглежда, защото са трудни за студентите, ориентирани предимно хуманитарно и социално. Второ, явно, не се разбира, че изучаването на елементарна статистика е особено важно за журналисти, не защото ще им се налага те самите да извършват подобни

изследвания, (между другото, както е известно у нас е пълно със социологически агенции за подобни услуги), а защото още сега, а не в бъдещето, им се налага да четат и да интерпретират данни. Трето, ето и един само пример:

Една добра журналистка според мен, водеща информационно предаване с не лош рейтинг – журналистката е Добриня Чешмеджиева, а предаването – „Референдум“ по БНТ 1, всеки път допуска 2 сериозни грешки, които моментално водят до олекотяване на иначе интересното предаване, понякога с особено интересни събеседници. Става въпрос за *промяната в нагласите* на хората, които гледат предаването и за *значимостта* на тази, т.нар. промяна. Всеки студент от първи курс психология, в който искате университет у нас, където има специалност „Психология“, веднага ще ви изрецитира, че нагласите са консервативни образувания у личността и се променят изключително трудно. От една страна, е необходим голям период от време – става дума за години, от друга – желание и/или сериозен натиск отвън, за да се променят нагласите. Да се създадат нови нагласи е относително по-лесно, но да се променят старите – особено трудно, в много случаи невъзможно. А в „Референдум“, г-жа Чешмеджиева всеки път малко преди края на предаването ни казва „Нека сега да видим как са се променили нагласите у нашите зрители по отношение на обсъждания проблем“. И забележете, още нещо не много издържано – зрителите са от София и от страната, да не се обърка някой коя е столицата може би. Следва и графиката – тя е интерактивна – пулсират едни човечета в две разцветки кафеникаво и зеленикаво. Когато едно човече или две са се преместили от единия цвят в другия – променили са мнението си, тази промяна се интерпретира от водещата журналистка като малка. Но, когато човечетата са повече от 3, а понякога и 5, интерпретацията е за осезаема промяна. В заключение, нито могат да се променят нагласите на хората за 1 час, нито различие, което е по-малко от 10 % и то при голям брой хора, може да се интерпретира като каквато и да било промяна. Понякога ме спохожда наивна, за да не казвам глупава идея, да пиша до предаването, за да не става за смях. После се подсещам, че моята работа е не да поучавам т.нар. професионални журналисти, а да уча студентите, които обучаваме по журналистика. И, ако го няма курса по статистика, поне собствените си дипломанти и докторанти мога да науча – и ги уча как се правят изследвания, как могат те да бъдат визуализирани и как се разчитат и интерпретират данни.

И да се върнем отново към хипотезата. Ако тя се окаже вярна, какво ще правят нашите бъдещи професионални журналисти, които няма да имат представа нито от това как се събират достоверни данни, нито от това – как да ги интерпретират. Как и кой ще ги научи – сами ли? Защо това да не е в университетите?

Хипотеза 2. Журналистиката се променя. "За да оцелеем, *трябва да сме по-креативни и да се адаптираме към новите технологии и методи*", коментира Линдзи Оберст в статия за Центъра за устойчива журналистика⁴. Ударението е не първо върху промяната в самата журналистика, а върху хората, журналистите, които трябва да се променят и след това да променят и самата професионална практика.

Идеята е, че новите технологии водят до появата на нови професии и/или трансформация на старите. Журналистиката не прави изключение.

У нас, в НБУ, в нашия департамент по масови комуникации, от тази учебна година 2013-2014, започна пък Магистърска програма „Журналистика 3.0 (онлайн преса, радио и телевизия)“⁵.

Какво обаче означава вълшебната фраза *online журналистика* ? Най-малкото тя не означава, че онлайн журналистите трябва да използват малко думи, да не спазват граматичните и синктатичните правила в българския език или пък да забравят, че има етика в журналистиката. Най-просто – нека кажа, че онлайн журналистика означава журналистика в мрежата, а не в книжен вариант. Сложността идва от различието в медиите – едно е отпечатване на вестник, друго е в мрежата. Разбира се, това означава, че за да запази професионалния си характер, журналистиката и онлайн е необходимо да спазва правила, включително и етични правила.

Да се върна към спецификата на журналистиката онлайн. Естествено е да очакваме, че някои от традиционните работни позиции за журналисти, по всяка вероятност ще се загубят или ще се трансформират до неузнаваемост. Тези, които може би ще изчезнат са например, репортер и редактор, докато дизайнер на страница ще се модифицира силно. Независимо от това, аудиторията, в мрежата наречена – потребители, ще продължава да има потребност от смислено написани цялостни материали по определени, важни за тях, теми, които да бъдат лесно различими в общия не винаги добре структуриран информационен поток.

Изчезването на едни, досега добре функциониращи професионални роли за журналисти, че доведе до появата на други, което не е маловажен факт. Ето за пример, само някои от тях⁶:

- *Оптимизатор на заглавия* – може би това е най-силната промяна във връзка с интернет. Заглавията вече са съвсем други. Преди – трябваше да привличат вниманието на минувачите – с остроумие, скандалност или нещо друго. Сега тревогата е свързана с ключови думи. Т.е., как потребителите на мрежата да стигнат до нашия материал в информационното море.
- *Анализатор на дигитално съдържание* – тази роля включва специализирано изследване на данни с цел да се открие по какъв начин в уебсайта „дадени истории да предизвикват хората да ги споделят повече, както и кога и как трябва да се споделят тези истории, за да имат успех“⁷.
- *Детектив за данни* – както вече се разбра, някои професионалисти смятат, че това е бъдещето на цялата журналистика (Хипотеза №1)
- *Главен куратор* – в огромния поток от всякакъв тип информация, се налага някой да я агрегира по логичен начин и да я подрежда така, че потребителите да могат по-лесно да я възприемат.
- *Търсач на „вирусни“ теми/Създател на „вирусни“ видеоматериали* – „вирусни“ е в кавички, защото не става въпрос за компютърни вируси, а за такава информация, обикновено много кратка и едновременно с това – много ценна, която обаче се разпространява, както вирусите и става изключително популярна много бързо.
- *Слайдшоу специалист* – интернет предоставя възможност за работа не само с Word – текстова програма, но и с много други – като Power Point, Corel Draw, Photo Shop – тези са любителски програми, а има и още много на брой – професионални програми. Точно такъв тип програми дават възможност за анимации, или за движещо се и „говорещо“ изображение.
- *Нетуъркър* – едно от най-важните неща в онлайн журналистиката е всеки сам да си изгради собствена мрежа от контакти, чрез които да получава достоверна информация.

- *Създател на е-книги* – като че ли пикът отмина, но все още доста хора са готови да заплатят за тази форма на онлайн информация и медия.
- *Уеб дивелър* – все повече медии търсят компютърни специалисти, които да има разработят уникална страница. Това са т.нар. уеб разработчици. Програмите по журналистика в Университетите не предлагат подобни курсове, така, че уеб разработчиците обикновено са самоуки.

Всички тези нови журналистически онлайн професии, предпоставят друг съществен момент, на който не се обръща внимание, сякаш е себепонятен. И това е, че онлайн журналистите е необходимо да бъдат големи професионалисти в още две области поне. Едната, това е работата с компютър, едва ли не те трябва да бъдат компютърни специалисти. И другата – отлично да познават възможностите на Мрежата. Тези 2 области, съответно – умения на онлайн журналистите са или ще бъдат част от техния журналистически професионализъм. Като прибавим и това, че далеч не е все едно да си онлайн журналист, който се занимава с телевизия, или да работиш в онлайн радио. В традиционната журналистика сме свидетели, как журналисти от радиото започват работа в телевизията или пресата и сравнително лесно се реадптират към новата медия. Дали това ще е така в онлайн медиите – е един проблем, над който също си заслужава да се помисли и поработи.

Хипотезата, която досега дискутирах – за творческата работа и адптирането към новите медии, логически се свързва и със следващата хипотеза.

Хипотеза 3: *Медиите на бъдещето няма да погубят професионалната журналистика.*

В края на миналата година, 2012, се провежда едно проучване в САЩ на Центъра за дигитална журналистика “Тоу” в Колумбийския университет, посветено на „Постиндустриалната журналистика”⁸. Изследователите смятат, че като резултат от технологичната революция буквално изригва информационна експлозия, която си има своите отрицателни, но и положителни черти.

Сега безкористната и благородна задача на професионалните журналисти е да разследват теми, които са наистина важни за обществото – в глобален, национален и регионален план. В тази си дейност, те не могат да бъдат заменени нито от случайни

присъстващи на събитията, нито пък от машини/компютри. Разбира се, времето е друго – живеем в 21. век и затова не бива да се подценяват случаите, когато потребители на мрежата съобщават за първи път за особено важни събития. Авторите на това изследване припомнят например, че за смъртта на Бин Ладен съобщава първи един пакистанец в Туитър, или за цунамито в Япония през 2011 г., което е описано в световната мрежа с множество подробности от очевидци⁹. И отново неблагоприятен извод, който правят изследователите е, че се регистрира спад в качеството на информацията в САЩ, особено в по-малките селища. И това ще продължи докато не се установи нов модел. А според авторите той трябва да бъде гъвкав: “приходите може да идват от рекламата, от потребителите, от спонсори, дарения, филантропи. А разходите може да бъдат намалени чрез сключване на партньорства, възлагане на външни поръчки, подизпълнителска дейност и автоматизация”. И още: „Има търсене за анализи, грижливо подготвени след дълго ровене в материала. Или пък за живописни репортажи, извисени над какофонията на всекидневните новини¹⁰. Ясно е, че в новите условия едва ли ще оцелеят всички досегашни медии.

И още един коз в полза на професионалната журналистика. Само преди 4 години, през 2009 г. в Кенсоу, Джорджия, САЩ се основава Център за устойчива журналистика към Държавния университет в Кенсоу, който работи в две направления – академично и приложно. Основната му цел е да бъде „инкубатор, икономически двигател и възпитател на нови, устойчиви модели за висококачествена, етична журналистика“¹¹. Центърът подкрепя образователната мисия на университета в Кенсоу, което включва разработването на нови курсове, магистърски програми и създаване на изследователски институти в рамките на университета, за изработване на практически проекти и оценъчни инструменти с цел – прилагане на иновациите в медиите.

В свой коментар, Огнян Златев от Центъра за развитие на медиите¹², смята, че в България има разследващи журналисти, които участват и в международни проекти. Според него не може да се каже, че нашата журналистика изостава от световните тенденции. "Следва ги, но не със скоростта, която ни се иска". В заключение, Златев смята, че бъдещето на журналистиката у нас „не е мрачно, а по-скоро светло.“¹³

Хипотеза 4: *Журналистиката не винаги е Четвърта власт и това изглежда ще се засилва в бъдещето.*

В суматохата около дискусиата каква е журналистиката днес и какво я очаква в бъдеще, в следствие на развитието на дигиталните технологии, като че ли изпускаме от погледа си и още един важен момент – голямата претенция на журналистиката, че е Четвърта власт. В началото на октомври тази година, 2013, в доста неизвестния сайт Sandanski1.com, се появи малък материал, както се оказа, първо домашно на една студентка по журналистика в Софийски университет, със заглавие „Журналистиката е усвоила пороците на всички власти. Есе на Лени Хаджийска“¹⁴. В есето в явен или скрит вид се поставят особено съществени въпроси за мястото на журналистиката – на новата журналистика, у нас.

Авторът задава реторичния въпрос дали е коректно журналистиката на прехода у нас да се „кичи“ с метафората „Четвърта власт“. И логично обяснява, че четвъртата власт би трябвало да е коректив на първите три власти и по този начин да бъде измерител на демократичността в обществото. Според младия автор обаче, друго се случва в медийната реалност у нас: Или несъзнавано, или напълно целенасочено по важни въпроси, журналистиката защитава нечии интереси. "Нечият" интерес често е на някой финансов благодетел, на някой държавен лидер или скрит зад сцената на обществено-политическия живот бос“¹⁵. Така българската журналистика не прави изключение, не е оазис в корумпираната социална действителност.

Тя добре е усвоила всички пороци на другите власти и едва ли се различава от тях. И, ако някой все пак каже „да, ама не всички журналисти са манипулатори, натрапници на неприемливи идеи или просто дезинформатори“, че потвърдим, че това е така, вярно е. Но няма ли и некорумпирани, почтени професионалисти и в другите три власти? Отговорът е същият. Тогава става ясно, че съпътстващите негативи са неизбежни, но основният въпрос е друг. Той е свързан със съотношението между позитивите и негативите във властта. Включително и в т.нар. Четвърта власт. И както казва в есето си Лени Хаджийска „... не винаги журналистиката играе ролята на четвърта власт. Понякога е просто шейсет и четвърти най-добър приятел, седми развлекател или... просто първи дезинформатор“¹⁶. Или, така, както се разиграва театър в българския парламент, така и с маската на

безпристрастни арбитри, готови да „дадат всичко от себе си“ (може би най-ужасното клише днес), медиите се превръщат в скрит участник в политическата игра.

В заключение, каква ще е журналистиката на бъдещето, ще покаже бъдещето. Сега проблемът е да не изпуснем настоящето.

Използвани източници

¹ http://www.webcafe.bg/id_1498248676 (Прочетено на 11.11.2013)

² Пак там.

³ <http://fakti.bg/technozone/70060-bag-vav-facebook-prichini-iztichaneto-na-lichnite-danni-na-6-miliona-dushi> (Прочетено на 11.11.2013)

⁴ <http://sbj-bg.eu/index.php?t=12501> (Прочетено на 14.11.2013)

⁵ http://ecatalog.nbu.bg/default.asp?V_Year=2013&PageShow=listprograms&Fac_ID=4&TabIndex=1 (Прочетено на 14.11.2013)

⁶ Мусева, Теодора. Журналистите на бъдещето. В. Пари от 30.08.2011.

⁷ Пак там.

⁸ Ливър, Роб. Медиите на бъдещето едва ли ще погубят журналистиката. <http://e-vestnik.bg/16286/mediite-na-badeshteto-edva-li-shte-pogubyat-zhurnalistikata/> (Прочетено на 19.11.2013)

⁹ Пак там.

¹⁰ Пак там.

¹¹ Мусева, Теодора. Журналистите на бъдещето. В. Пари от 30.08.2011.

¹² <http://www.mediacenterbg.org/>

¹³ Мусева, Теодора. Журналистите на бъдещето. В. Пари от 30.08.2011.

¹⁴ http://www.sandanski1.com/sandanski1.php?subaction=showfull&id=1381306924&archive=&start_from=&ucat=14 (Прочетено на 19.11.2013)

¹⁵ Хаджийска, Лени. Журналистиката е усвоила пороците на всички власти.

http://www.sandanski1.com/sandanski1.php?subaction=showfull&id=1381306924&archive=&start_from=&ucat=14 (Прочетено на 19.11.2013)

¹⁶ Пак там.